

УДК 341:316.32

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2022.4.37>**Пасечник О. В.,**

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри міжнародного та європейського права

Національного університету «Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР РОЗУМІННЯ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Анотація. У статті розглядаються питання, пов'язані зі статусом держави в рамках сучасного міжнародного права і сучасними підходами до її існування як суб'єкта міжнародного права. Можна констатувати, що сучасне міжнародне право, відійшовши від етатичної концепції, продовжує вважати державу основним суб'єктом міжнародного права. В той же час, воно висуває до держав цілий ряд вимог, які, наприклад, стосуються неможливості і невизнання змін територій, що відбулися внаслідок анексій, невизнання держав, створених внаслідок порушень імперативних норм міжнародного права, тощо. Більше того, в сучасній практиці міжнародного права досить доречним може бути і продовження існування держави в разі втрати території у метавсесвіті, оскільки критерії ефективності для статусу держави зараз вже не релевантні. Головним буде продовження її визнання з боку інших держав, продовження дії її прав і виконання її міжнародно-правових зобов'язань.

Пошук напрямів розвитку держави у сучасний період є одним з головних питань геополітичного дискурсу. Світове співтовариство, враховуючи політичні, економічні, екологічні та інші виклики сьогодення, намагається створити нову модель організації гармонійного співіснування суспільства.

На тлі всіх тих суперечностей, які зумовлені глобалізаційними та глокалізаційними процесами, на фоні кризи механізмів забезпечення міжнародного правопорядку, перед сучасними державами постають нові завдання й виклики. Більш того, саме зараз закладаються основи формування новітньої форми політико-економічної та ідеологічної організації управління суспільством, якою, на нашу думку, є метадержава.

Ключові слова: міжнародно-правове регулювання, міжнародно-правова правосуб'єктність, суб'єкти міжнародного права, держава – основний суб'єкт міжнародного права, визнання у міжнародному праві, міжнародно-правова відповідальність.

Pasechnyk O. V. International legal dimension of understanding modern state

Abstract. The article examines issues related to the status of the state within the framework of modern international law and modern approaches to its existence as a subject of international law. It can be stated that modern international law, moving away from the ethical concept, continues to consider the state as the main subject of international law. At the same time, it puts forward a number of requirements to the states, which, for example, relate to the impossibility and non-recognition of territorial changes that occurred as a result of annexations, non-recognition of states created as a result of violations of the imperative norms of international law, and states are responsible for committed violations of the norms of international law, which can be committed both directly by its bodies and agents, and those committed under its control, and those for which the state assumes responsibility. According to the UN Charter, sovereign title to territory cannot be acquired by force. Moreover, in the modern practice of international law, the continuation of the state's existence in the event of a loss of territory in the metauniverse may be quite appropriate, since the efficiency criteria for the status of a contagion state are no longer relevant. The main thing will be the continuation of its recognition by other states, the continuation of the validity of its rights and the fulfillment of its international legal obligations.

The search for directions of state development in the modern period is one of the main issues of geopolitical discourse. The world community, taking into account the political, economic, environmental and other challenges of today, is trying to create a new model of organizing harmonious coexistence of society.

Against the background of all those contradictions caused by the processes of globalization and glocalization, against the background of the crisis of the mechanisms for ensuring the international legal order, new tasks and challenges appear before the modern states. Moreover, right now the foundations are being laid for the formation of the newest form of political, economic and ideological organization of managing society, which, in our opinion, is a metastate.

Key words: international legal regulation, international legal personality, subjects of international law, the state is the main subject of international law, recognition in international law, international legal responsibility.

Постановка проблеми. Сучасне міжнародне право відійшовши від догми класичного міжнародного права, що держава є єдиним суб'єктом міжнародного права та перейшло до більш гнучкого розуміння: «держава – основний суб'єкт міжнародного права» [5, с. 66]. Цей підхід визнано як у вітчизняній, так і західній доктрині міжнародного права. В той же час, самі підходи до того як треба розглядати правосуб'єктність держави, що є її об'єктивними елементами, які вимоги треба приділяти до держав – суб'єктів міжнародного права не є однозначно встановленими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика дослідження суб'єктів міжнародного права та безпосередньо держав як таких суб'єктів має значну бібліографію у міжнародному праві. Ця проблема досліджувалася такими авторами як О.В. Тарасов, В.Г. Буткевич, Дж. Кроуфорд, М. Фабрі, М. Петерсон та іншими. В той же час, цілий ряд концептуальних проблем залишилися недослідженими: критерії відокремлення держави від інших державоподібних утворень, можливість існування держав без території, наслідки застосування сили щодо змін державних кордонів тощо.

Мета статті полягає у аналізі еволюції міжнародно-правового статусу держави як суб'єкта міжнародного права, а також виявлення новітніх тенденцій в цій сфері. Зокрема, аспектів, пов'язаних з визнанням, перспектив існування держав в метавсесвіті тощо.

Виклад основного матеріалу. Пошук напрямів розвитку держави у сучасний період є одним з головних питань геополітичного дискурсу. Світове співтовариство, враховуючи політичні, економічні, екологічні та інші виклики сьогодення, намагається створити нову модель організації гармонійного співіснування суспільства.

На тлі всіх тих суперечностей, які зумовлені глобалізаційними та глокалізаційними процесами, на фоні кризи механізмів забезпечення міжнародного правопорядку, перед сучасними державами постають нові завдання й виклики. Більш того, саме зараз закладаються основи формування новітньої форми політико-економічної та ідеологічної організації управління суспільством, якою, на нашу думку, є метадержава.

Метадержава має розглядатися не як певний, відокремлений елемент суспільно-політичного устрою світу, але як стала система, яка складається з окремих, взаємопов'язаних, різних, за історико-культурними, національно-ментальними, економічними та іншими характеристиками, сучасних національних держав. Відтак, для всебічного розуміння природи цієї системи, дуже важливим є з'ясування всіх аспектів міжнародно-правового статусу сучасної держави.

Завжди, коли ставлять питання про державу як суб'єкта міжнародного права, в кожного юриста-міжнародника, в першу чергу, на думку приходить Конвенція Монтевідео 1933 р., яка надала визначення критеріїв держави в цьому контексті в рамках трансформації класичного міжнародного права на сучасне [14]. Мова йшла про наявність в потенційної держави:

1. Постійного населення.
2. Визначеної території.
3. Уряду.
4. Здатності вступати у відносини з іншими державами (ст. 1).

Як зазначає О. Тарасов, це був час панування «ефективності» в міжнародному праві і відповідні критерії застосовувалися, коли який повстанський рух починав заколот проти держави, опановував територію з населенням і отримував визнання з боку інших. І так само міг втратити право вважатися суб'єктом коли втрачав підконтрольні території [7, с. 223–224], класичним прикладом цього були Конфедеративні Штати Америки в 1860-ті роки.

В той же час релевантність цих критеріїв в рамках сучасного міжнародного права, неодноразово піддавалася сумнівам самою практикою міжнародного права. Наприклад, це не завадило визнанню світовим співтовариством через прийом до ООН у 1960 р. Конго чи у 1992 р. Боснії і Герцеговини незважаючи на те, що на їхніх територіях жевріли громадянські війни і уряд не контролював навіть і половини території держави, на яку претендував. Чи навпаки не визнанню в 1950-80-і роки НДР, ФРН, КНДР, Республіки Кореї, КНР, тощо, які ефективно контролювали свою територію і мали мільйонне населення, уряд, дипломатичні представництва, але не були визнані світовим співтовариством і не допущена і в ООН, а деякі навпаки втратили місце

у ньому (як, один з засновників – Республіка Китай у 1974 р.). Тобто, наявність критеріїв «ефективності» функціонування держави за Конвенцією Монтевідео, в рамках сучасного міжнародного права не є гарантією визнання її суб'єктом міжнародного права. Наприклад, таким зараз визнається Сомалі, центральний уряд якого контролює фактично лише столицю, але не визнається Сомаліленд та Пунтленд, які досить ефективно контролюють значні частини території цієї держави.

Навіть з формально-юридичної точки зору ці критерії не є об'єктивними. Наприклад, критерії вимагають, щоб утворення, з якими держава входить у формальні відносини, самі були державами. Але оскільки вони можуть бути державами тільки в тому випадку, якщо вони мають стосунки з іншими подібними суб'єктами виникає замкнене коло [10, с. 349].

Іншим варіантом було виділяти державу як суб'єкта міжнародного права, виходячи з наявності в неї абсолютного суверенітету, в межах кордонів. Цей підхід походив ще з поглядів Ж. Бодена часів середньовіччя [12, с. 257], але, як зазначив В.Г. Буткевич, він не відповідає стану речей в сучасному міжнародному праві, оскільки абсолютного суверенітету держави нині не існує: посилюється взаємозалежність і взаємозв'язок держав [2, с. 311], більше того існують імперативні норми міжнародного права діяти в супереч яким, але відповідно до міжнародного права держави не в змозі.

Відповідно, сучасно міжнародне право при визначенні концептуальних засад держави, як суб'єкта міжнародного права, виходить з інших підстав. З точки зору Статуту ООН всі держави мають бути рівноправними і незалежними (ст. 2), в той же час в цьому ж статуті зафіксована і наявність в них різного обсягу суб'єктивних прав і обов'язків (наприклад, наявність постійних членів Ради Безпеки ООН). Таку ж диференціацію проводить і цілий ряд інших договорів, наприклад, розвинені країни і країни, що розвиваються з диференційованою відповідальністю та різними правами і обов'язками за договорами з захисту довкілля і протидії змінам клімату (Рамкова конвенція про зміни клімату 1992 р., Конвенція з протидії спустеленню, особливо в Африці 1994 р., тощо). В цьому контексті, дуже спокусливо

застосувати підходи з загальної теорії права відзначивши, що за своєю правоздатністю всі держави є рівними, але за дієздатністю рівності не буває [2, с. 312].

Після 1945 р., в рамках сучасного міжнародного права, погляди на обґрунтування існування держави та її створення змінилися. В першу чергу, мова почала йти про відповідність створення держави основним принципам міжнародного права та нормам *jus cogens*. Ще на початку 1930-х років Державний секретар США Г. Стімсон сформулював однойменну доктрину в якій зазначив, що США не будуть визнавати держави і зміни кордонів, здійснені в наслідок агресії (тоді було вказано у ноті «в порушення Паризького договору 1919 р.» [16, с. 513]), саме через це США не визнавали створення Японією «держави» Маньчжоу-Го, Німеччиною – Словаччини, Сербії, Незалежної держави Хорватії, Генерал-Губернаторства, Протекторату Богемії і Моравії, Франції уряду Віші, анексії держав Балтії СРСР, тощо. В подальшому такий підхід було визнано в рамках ООН, коли змін приналежності територій в наслідок агресії, окупації чи анексії не визнавалися світовим співтовариством, як це було наприклад, з окупацією Намібії ПАР, створенням Турецької республіки Північного Кіпру (резолюція РБ ООН 1984 р. закликала «не визнавати так звану державу ТРПК, створену в результаті сепаратистських дій»), анексією Кувейту Іраком в 1990 р., анексією українського Криму в 2014 р. [6] та чотирьох областей України в 2022 р. з боку Росії [22], засуджених і не визнаних у резолюціях Генеральної Асамблеї ООН.

Іншим нормами, що спряли створенню нових незалежних держав в 1950-80-і роки ХХ ст. став принцип права націй і народів на самовизначення, який був закріплений в Статуті ООН. Саме на його основі проходив процес деколонізації, коли світове співтовариство визнавало створення держав на місці колишніх колоній в Африці, Азії, Америці. В цей період цілий ряд національно-визвольних рухів створив незалежні держави.

Згідно зі Статутом ООН, суверенний титул на територію не може бути здобутий шляхом застосування сили. Сучасне міжнародне право виходить з того, що хоч держава і існує в межах конкретної території, але відповідальність вона

може нести і за дії за її межами – в рамках доктрини контролю, який може бути загальним чи ефективним.

Якщо ж держава створюються внаслідок розпаду чи розділу існуючих країн, передбачається, що кордони нових держав відповідатимуть з одного боку зовнішнім державним кордонам, а з іншого – кордонам колишнього внутрішнього адміністративного поділу. Це закріплено у принципі *uti possidetis juris*, який існує для забезпечення стабільності нових незалежних держав, чий колоніальні кордону часто визначалися довільно. Цей принцип було визнано у кількох рішеннях Міжнародного суду ООН, а його суть була викладена у незастосованні клаузули щодо докорінної зміни обставин, як підстави для скасування договорів про кордони (ст. 62 п. 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р.).

Сучасне міжнародне право (Конвенція ООН з морського права 1982 р.) кодифікувало також звичасві норми, надавши державі право на морські простори як складові її території (внутрішні, територіальні і архіпелажні води), а також право на суверенні права на виключну економічну зону, континентальний шельф та прилеглу зону. Останні території не є частиною державної території, але держава контролює і регламентує діяльність на них.

Міжнародне право також досить терпимо ставиться до різних можливостей реалізації правосуб'єктності держав, виходячи з їхнього різного внутрішнього державного устрою. В цьому контексті суб'єкти федерації мають право на виконання цілого ряду дій на зовнішній арені. В конституціях Швейцарії та Німеччини присутні норми, що дозволяють суб'єктам федерації виконувати певні державні функції, включаючи укладання договорів. Конституція США дозволяє штатам укладати угоди з іншими штатами або з іноземними державами за згодою Конгресу [21].

Розглядаючи проблему співвідношення держав як суб'єктів міжнародного права і не визнаних держав/держав де факто/самопроголошених держав в рамках сучасного міжнародного права треба відзначити наступне. Як зазначає А. Стоянська-Стефанова держава де-факто вважається, власником території, населення і суверенітетом, але яка не має легітимного визнання зі

сторони ряду інших держав [20]. Зазвичай це відбувається, якщо держава де-факто раніше була частиною іншої країни, яка виступає проти її суверенітету і заперечує його.

Як зазначає А. Кассезе «визнання держав є актом, за допомогою якого суб'єкт міжнародного права вказує на свою готовність вступити в міждержавні відносини з іншим суб'єктом міжнародного права і, таким чином, є свідченням – але не доказом – того, що останній набув міжнародної правосуб'єктності [13, с. 48].

Визнання займає дуже специфічне місце в міжнародному праві, оскільки найчастіше оформлюється односторонніми, а отже багато в чому політизованими, актами держав. Як зазначає І. Хмельова, вже сама суть визнання історично створила ситуацію, за якої дане явище не може бути позбавлене політичної складової, загроза повної політизації даного інституту залишається і на сьогодні [9].

Досі не існує чіткого правила, за яким одна держава стає міжнародно визнаною, має право брати участь разом з іншими державами у міжнародних організаціях, існуючі теорії (декларативна і конститутивна) є суперечливими і не підтверджуються практикою [18, с. 252].

Важливим стає виникнення нового інституту – визнання держав з боку міжнародних організацій. Як зазначав К. Райт, таке визнання є дещо іншим явищем, ніж колективне визнання: «визнання як держави ООН породжує як загальне визнання, так і має об'єктивні наслідки, відмінні від визнання з боку будь-якої держави» [25, с. 378]. В перше про нього мова йшла в рамках ООН, а зараз він стає поширеним в практиці інших організацій, наприклад – ЄС. Причому, як зазначає І. Хмельова він є набагато більш політизованим, навіть визнання з боку держав [9]. При такому визнанні мова йде як про визнання держави через голосування за її вступ до організації (наприклад, Великобританія так розглядала своє голосування за вступ Македонії до ООН в 1993 р.) [2, с. 61], так і окреме визнання держави з боку міжнародної організації (наприклад, ухвалені ЄС в 1991 р. «Керівні принципи визнання нових держав у Східній Європі і Радянському Союзі» [17]).

Важливо, що в рамках сучасного міжнародного права визнання може ставати і міжнародним правопорушенням щодо зобов'язань

erga omnes, як це, наприклад, стало з визнанням з боку Росії в лютому 2022 р. «ДНР» і «ЛНР» та тягнути за собою міжнародно-правові наслідки у вигляді застосування міжнародно-правових санкцій та контрзаходів з боку міжнародного співтовариства [15].

Також, в рамках останніх тенденцій у міжнародному праві треба звернути увагу ще на один аспект – можливість існування держав без території. Останнім часом це пов'язано з проблемою підняття рівня Світового океану, коли відбувається не лише затоплення прибережних територій, як це є наприклад, у Бангладеш, але і затоплення цілком ряду острівних держав. Так, в грудні 2022 р. в рамках Кліматичного саміту COP27 Міністр закордонних справ Тувалу С. Кофе зробив заяву, що треба розглянути альтернативні рішення для існування його країни. Тувалу стане першою оцифрованою державою у метавсесвіті – онлайн-просторі, який використовує доповнену та віртуальну реальність для взаємодії користувачів. Саме населення країни в кількості 5000 осіб емігрує до Нової Зеландії [8].

Треба зазначити, що мають місце і інші спроби перенести критерії держави за Конвенцією Монтевідео до «цифрового світу» – в 2021 р. Барбадос уклав угоду з компанією Decentraland про відкриття свого посольства у метавсесвіті [23].

Питання в такому випадку пов'язане як з можливістю збереження культурного спадку країни, так і реалізацією цілого ряду аспектів пов'язаних з міжнародним правом: збереження місця в міжнародних організаціях, зокрема ООН; питання пов'язані з збереженням в держави контролю над виключною економічною зоною, континентальним шельфом, архіпелажними водами та територіальним морем і їхніми природними ресурсами, питання фінансових активів, міжнародних договорів, дипломатичного представництва, та інші.

Відповіді на деякі з цих питань ми можемо передбачити вже зараз – право на континентальний шельф існує в держави *ipso jure*, що констатував Міжнародний суд ООН ще в 1969 р. у Справі про Континентальний шельф Північного моря [3, с. 172], а підтвердив та розтлумачив у Справі про континентальний шельф Егейського моря 1978 р. [11] Конвенція

ООН з морського права 1982 р. також виходить з факту існування континентального шельфу в прибережних держав (ст. 76), якщо документи про його делімітацію здані на зберігання Генеральному секретарю ООН. В той же час, по відношенню до виключної економічної зони (ВЕЗ) встановлено механізм їхнього додаткового встановлення та делімітації (ст. 75). Відповідно, якщо така держава встановила свій шельф та ВЕЗ до затоплення, то вони мають продовжити своє існування і після затоплення.

Варто зазначити, що громадяни такої держави не можуть розраховувати на статус біженців виходячи з їх визначення у Конвенції про статус біженці 1951 р. і можуть вважатися з правої точки зору радше кліматичними мігрантами. Власне, так їх і розглядає Міжнародна організація міграції, яка почала ними опікуватися [19]. Ще одним механізмом, як зазначає Верховний комісар ООН з прав людини щодо них є укладання двосторонніх угод та ухвалення національного імміграційного законодавства з метою надання можливості для таких осіб мати подвійне громадянство [24].

Можливим виходом щодо проблеми існування таких держав після втрати їхньої території є продовження виконання ними своїх функцій під опікою ООН. Найбільшою функцією цієї влади буде забезпечення дипломатичного захисту розсіяних громадян колишньої держави, що проживатимуть у різних приймаючих державах. Також можливе існування уряду у вигнанні, як це практикувалося під час Другої світової війни [1, с. 446].

Відповідно, в сучасній практиці міжнародного права досить доречним може бути і продовження існування держави в разі втрати території у метавсесвіті, оскільки критерії ефективності для статусу держави зараз вже не релевантні. Головним буде продовження її визнання з боку інших держав, продовження дії її прав і виконання нею міжнародно-правових зобов'язань.

Сучасне міжнародне право також зробило значний внесок в дослідження такого елементу правосуб'єктності держав, як міжнародно-правова відповідальність. В 2001 р. було схвалено Статті про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння [4], які кодифікували значний блок звичаєвих міжнародно-правових норм.

Разом з цим, держава не несе міжнародної відповідальності, якщо її поведінка була пов'язана з виконанням імперативної норми загального міжнародного права, якщо вона була вжита відповідно до права на самооборону відповідно до Статуту ООН, якщо вона є наслідком згоди, якщо вона являла собою законний захід тиску на іншу державу з метою примусити її до дотримання її міжнародних зобов'язань, якщо вона була зроблена в результаті форс-мажору, якщо її не можна було розумно уникнути для порятунку життя чи життів, або якщо вона була єдиним засобом захисту суттєвого інтересу держави від серйозного і неминучої небезпеки (ст. 20–26 Статей про відповідальність).

В той же час, ідея про несення державою відповідальності за міжнародні злочини, такі як геноцид, агресія, апартеїд, тощо, яка була зафіксована у першій редакції Статей про відповідальність держав у 1996 р., була відкинута. Міжнародне співтовариство дійшло до висновку, що відповідальність за такі дії має бути у формі індивідуальної кримінальної відповідальності конкретних винних осіб, що і зафіксували в Римському статуті Міжнародного кримінального суду. В той же час, держави зобов'язані не визнавати таку ситуацію та наслідки таких дій, які може використовувати держава (анексія територій, тощо) і співпрацювати у її припиненні.

Висновки. Таким чином, можна констатувати, що сучасне міжнародне право, відійшовши від статичної концепції, продовжує вважати державу основним суб'єктом міжнародного права. В той же час, воно висуває до держав цілий ряд вимог, які наприклад, стосуються неможливості і невизнання змін територій, що відбулися в наслідок анексій, невизнання держав створених в наслідок порушень імперативних норм міжнародного права, держави несуть відповідальність за вчинені порушення норм міжнародного права, які можуть бути вчинені як безпосередньо її органами і агентами, так і ті, що вчинені під її контролем, та ті за які держава приймає відповідальність. Згідно зі Статутом ООН, суверенний титул на територію не може бути здобутий шляхом застосування сили. Сучасне міжнародне право виходить з того, що хоч держава і існує в межах конкретної території, але відповідальність вона може нести і за дії за її межами в рамках її контролю. Більше того, в сучасній практиці міжнародного права досить доречним може бути і продовження існування держави в разі втрати території у метавесвіті, оскільки критерії ефективності для статусу держави зараз вже не релевантні. Головним буде продовження її визнання з боку інших держав, продовження дії її прав і виконання її міжнародно-правових зобов'язань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Білоцький С.Д. Міжнародно-правові засади та інституційні механізми регулювання відносин у сфері екологічно орієнтованої енергетики : монографія. Одеса : Фенікс, 2015. 546 с.
2. Буткевич В.Г., Мицик В.В., Задорожній О.В. Міжнародне право. Основи теорії : підручник / за ред. В.Г. Буткевича. Київ, 2002. 361 с.
3. Дела о континентальном шельфе Северного моря (Решение от 20 февраля 1969 года). *Lex Portus* : юрид. наук. журн. 2017. № 3. С. 172–178.
4. Комментарий КМП ООН к Проекту статей об ответственности государств за международно-противоправные деяния. A/56/10. 2001. С. 46–47. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/responsibility.pdf
5. Міжнародне публічне право : підручник. У двох томах. Т. 1. Основи теорії / за ред. В.В. Мицика. Харків : Право, 2019. 416 с.
6. Резолюция ГА ООН A/RES/68/262. Территориальная целостность Украины от 27 марта 2014 года. URL: <https://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=A/RES/68/262>.
7. Тарасов О.В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії. Харків, «Право», 2014. 512 с.
8. Тувалу станет первым государством, воссозданным в цифровом виде. 16 ноября 2022. *Reuters*. URL: <https://ecosphere.press/2022/11/16/tuvalu-stanet-pervym-gosudarstvom-vossozdannom-v-czifrovom-vide/>
9. Хмельова І.Є. Юридична природа інституту визнання в міжнародному праві та сучасна практика його застосування : дис. : 293 – Міжнародне право». Київ, 2019. 243 с. URL: http://scc.univ.kiev.ua/upload/iblock/004/dis_Khmeleva_new.pdf?fbclid=IwAR2dA_rLefeUF_62-aRaPHFRWy_P66F04ZTxfKMSf66B2nMT_1-Ku3ZPKnc

10. Acquaviva G. Subjects of International Law: A Power-Based Analysis. URL: <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1526&context=vjtl#:~:text=The%20idea%20that%20states%20are,well%2Ddefined%20territory%20and%20population.> P. 349.
11. Aegean Sea Continental Shelf Case (Greece v. Turkey) (Jurisdiction) (1978) ICJ Reports 6.
12. Braun H. Making the Canon?: The Early Reception of the Republic in Castilian Political Thought. In *The European Reception of Bodin. The Reception of Bodin*. Vol. 223. Brill's Studies in Intellectual History Online. 2013. P. 257–292.
13. Cassese A, *International LAW*. Oxford University Press, 2001. 469 p.
14. Convention on the Rights and Duties of States, Dec. 26, 1933. 165 L.N.T.S. 19.
15. Council of the EU. Press release. 23 February 2022. EU adopts package of sanctions in response to Russian recognition of the non-government controlled areas of the Donetsk and Luhansk oblasts of Ukraine and sending of troops into the region. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/23/russian-recognition-of-the-non-government-controlled-areas-of-the-donetsk-and-luhansk-oblasts-of-ukraine-as-independent-entities-eu-adopts-package-of-sanctions/>
16. Current R.N. The Stimson Doctrine and the Hoover Doctrine. *American Historical Review*. 1954. Vol. 59. No. 3. P. 513–542.
17. Declaration on the Guidelines on the Recognition of New States in Eastern Europe and in the Soviet Union (16 December 1991). URL: <https://www.dipublico.org/100636/declaration-on-the-guidelines-on-the-recognition-of-new-states-in-eastern-europe-and-in-the-soviet-union-16-december-1991>
18. Grant T.D. The Recognition of States: Law and Practice in Debate and Evolution. *The American Journal of International Law*. Washington. T. 95. Jan 2001. P. 252–255.
19. IOM. migration and Climate Change. URL: <http://www.iom.int/cms/envmig?jsite=cfa837f7-c6df-4e9b-b15b-4e1ac2a53e05>.
20. Stojanovska-Stefanova A., Atanasoski D. State As A Subject Of International Law. URL: <http://www.davidpublisher.com/Public/uploads/Contribute/569c3ed4e0cfc.pdf>
21. Subjects of International Law. URL: <https://lawexplores.com/subjects-of-international-law/>
22. Territorial integrity of Ukraine: defending the principles of the Charter of the United Nations. 2022. URL: https://digitallibrary.un.org/record/3989859/files/A_ES-11_L.5-EN.pdf?ln=en
23. Thurman A. Barbados to Become First Sovereign Nation With an Embassy in the Metaverse. *CoinDesk*. Nov. 15, 2021. URL: <https://www.coindesk.com/business/2021/11/15/barbados-to-become-first-sovereign-nation-with-an-embassy-in-the-metaverse/>
24. UN. High Commissioner For Refugees, Climate Change and Statelessness: an overview (may 15, 2009). URL: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4a2d189d3.html>. P. 3.
25. Wright Q. Problems of Stability and Progress in International Relations. *Berkeley and Los Angeles: University of California Press*, 1954. P. 370–378.